

De geschiedenis van de Stichting voor Hoger Onderwijs in de Toegepaste Wiskunde

Tom Koornwinder, T.H.Koornwinder@uva.nl

gebaseerd op een dinner speech bij het officiële afscheid van Jan Verwer van CWI en UvA op 19 januari 2011.

laatst gewijzigd: 21 april 2011

De Stichting voor Hoger Onderwijs in de Toegepaste Wiskunde¹ (SHOTW) werd op 17 maart 1948 in Amsterdam opgericht door de hoogleraren Van der Corput, Clay en Schouten. Zij stelt zich ten doel: het vestigen aan de Gemeente Universiteit van Amsterdam en eventueel aan andere Nederlandse universiteiten van een leerstoel voor hoger onderwijs in de toegepaste wiskunde.

Directe aanleiding voor oprichting van de stichting was de wens om Van der Waerden² in Amsterdam te benoemen. Deze werd in 1931 als Professor in Leipzig benoemd. Die positie zal mede aantrekkelijk voor hem geweest zijn omdat hij met een Oostenrijkse vrouw, Camilla Rellich (zuster van de wiskundige Franz Rellich) was gehuwd. Van der Waerden bekleedde deze leerstoel gedurende de hele Nazi-periode tot de capitulatie van Duitsland in 1945. Volgens zijn eigen zeggen was hij echter geen Nazi en hij behield de Nederlandse nationaliteit. Op 16 mei 1940 schreef hij [2, pp. 260–261]:

In itself I have nothing against German citizenship, however, at this moment, since Germany has occupied my homeland, I would not gladly give up my previous neutrality and throw myself in a certain measure publicly on the German side.

In 1945 kwam hij terug naar Nederland, maar hij kon daar gezien zijn verleden niet aan een universiteit worden benoemd. Hij werkte bij Shell en vervolgens bij de John Hopkins University in de USA. Het bestuur van het Mathematisch Centrum (MC) wilde Van der Waerden terughalen naar Nederland, hem bij het MC aanstellen en hem tegelijk bijzonder hoogleraar bij de Universiteit van Amsterdam (UvA) maken.

Alvorens dit bijzondere hoogleraarschap een feit was, moesten vele personen en raden instemmen: de faculteit Wis- en Natuurkunde, de senaat en de rector van de UvA, de wethouder van onderwijs en de burgemeester van Amsterdam, de minister van onderwijs en het kabinet. Vooral Van der Corput maakte zich sterk om deze zaak tot een goed einde te brengen en hij bracht in 1948 geregeld per brief verslag uit aan de in Amerika verblijvende Van der Waerden. Bij de wiskundehoogleraren van de UvA lag Brouwer dwars en hij vond daar de wiskundelectoren als zijn bondgenoten. In dat verband is het interessant om te vermelden dat Van der Waerden al in zijn studietijd aan de UvA een botsing met Brouwer had gehad [1, p.288]. Hij had de gewoonte om bij colleges veel vragen te stellen, dat deed hij ook een keer bij een college van Brouwer. Maar Brouwer was daar niet van gediend. Hij liet via zijn assistent aan Van der Waerden weten dat deze zich voortaan van vragen tijdens college moest onthouden.

Toen de benoeming eenmaal rond was, moest Van der Waerden opgeven welke spullen hij in zijn werkkamer nodig had. In een handgeschreven briefje van 11 augustus 1948 antwoordt hij:

Desiderata voor de begroting heb ik eigenlijk niet, behalve dan de inrichting van een kamer in de N. Kerkstraat. Wat dat zowat kost, weet je zelf uit eigen ervaring, De hoofdzak is een schrijftafel met bergruimte en een paar stoelen, eventueel een divan of tweede

¹zie <http://www.science.uva.nl/~thk/SHOTW/>

²zie http://www-groups.dcs.st-and.ac.uk/~history/Biographies/Van_der_Waerden.html

schrijftafel voor assistent. Verder een bord en wat krijt, een logarimentafel en een rekenschuif.

Van der Waerden werd twee jaar later gewoon hoogleraar aan de UvA, maar vertrok spoedig daarna naar Zürich.

Bij de bestuurders van de Stichting valt op dat ze, zeker in de begintijd, vaak banden hadden met Philips of Shell en dat er zeer prominente namen bij waren. Zo was in het begin Van Dijck, werkzaam bij Shell, bestuurslid. Later zat Casimir van Philips Nat Lab in het bestuur. Philips steunde de stichting ook financieel. Verder is Zernike, Nobelprijswinnaar natuurkunde, bestuurslid geweest.

De leerstoel van de SHOTW bleef na Van der Waerden's vertrek twee jaar vacant, maar in 1952 werd Van Wijngaarden hier op benoemd. Interessant is om in een brief d.d. 26 februari 1952 van Clay (voorzitter stichtingsbestuur) aan Casimir (als lid van de directie van Philips verantwoordelijk voor de financiële steun) te lezen over numerieke wiskunde als opkomend vak:

Intussen is er een ander deel (dan differentiaalvergelijkingen) van het uitgebreide gebied der toegepaste wiskunde dat hoe langer hoe meer de aandacht vraagt, met name de numerieke rekenmethoden. Dit deel, waaraan in het buitenland reeds zeer veel aandacht wordt besteed, is tot nu toe noch in Amsterdam noch elders in Nederland gedoceerd. Het wil ons dan ook voorkomen, dat het van groot belang zou zijn hierin door een bijzonder hoogleraarschap verbetering te brengen. Gaarne zouden wij daartoe tot bijzonder hoogleraar benoemen Dr Ir A. van Wijngaarden.

De volgende hoogleraren die vanwege de SHOTW bij de UvA werden aangesteld, zijn Lauwerier, Kruseman Aretz, Van der Houwen, Verwer en Frank. Alle vanwege de SHOTW aangestelden hebben gemeen dat hun hoofdaanstelling tijdens het bijzonder hoogleraarschap bij het MC (later CWI) was. Van Wijngaarden, Lauwerier en Kruseman Aretz werden betrekkelijk snel regulier hoogleraar (zij het bij Van Wijngaarden nog steeds voor een beperkt deel van de week). Net als deze drie werd Van der Houwen tamelijk jong benoemd, maar hij bezette die leerstoel gedurende 25 jaar, al die tijd met hoofdaanstelling op het CWI. Verwer daarentegen bezette de leerstoel gedurende de laatste tien jaar van zijn carrière. Frank tenslotte werd weer jong benoemd, en we kunnen slechts speculeren hoe zijn verdere carrière zal verlopen.

De Stichting was soms laks om bestuursposten op te vullen. In 1987 schreef Barning als secretaris van het MC een beleefde reminder hierover. In 2000, toen Van der Houwen te kennen gaf dat hij zijn hoogleraarschap wilde neerleggen, was E. de Jager, secretaris van het Curatorium van diens leerstoel, het enige nog actieve of zelfs nog in leven zijnde lid van Stichtingsbestuur en Curatorium. Bovendien was de Stichting niet ingeschreven bij de Kamer van Koophandel (KvK) en werd daarom door de UvA niet erkend als een stichting die bevoegd was om een eventuele opvolger van Van der Houwen voor te stellen. Ook was de oprichtingsakte van de Stichting zoek, waardoor inschrijving bij de KvK niet mogelijk was. Gelukkig kon de akte worden teruggevonden en kon een nieuw stichtingsbestuur worden gevormd, waarna de procedure kon worden gestart die leidde tot de benoeming van Verwer.

Referenties

- [1] D. van Dalen, *L. E. J. Brouwer, een biografie*, Bert Bakker, Amsterdam, 2001.
- [2] S. L. Segal, *Mathematicians under the Nazis*, Princeton University Press, 2003.